

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

Marmotaren eguna

Marmotaren eguna datorkit gogora: oroituko duzue Bill Murrayren film hura, egun bat, eta beste bat, eta hurrengoa, denak elkarren berdinak suertatzen zirena. Lerrook idazten nabilen azaro amaiera honetan bolo-bolo dabilta 2013ko urtarrilaren 12an Bilbon euskal presoak etxeratzearen alde egingo den manifestaziorako deiak, kartelak, bideoak, kantak: «Lainoa nahinora doa, baina gu herrira doaz»... Seguru manifestazio jendetsua izango dela, eta egin beharrekoa gainera, baina burura datorkit 2012ko urtarrilaren zazpian egin zena, «Kolosala izango da» izenpean. Inoiz ez bezalako jendetza, hunkidura, anaitasuna... Gobernuak nahi ez badu ere mugitu beharko du, esaten zen, sinesten zen. Orain ere antzekoak entzungo ditugu, eta ez dakit ba, ezinegonaz hezurretaraino sartzen zait, pentsatzean 2014ko urtarrilean beste manifestazio erraldoi bat egingo dela, lelo poetiko batekin, Espainiako gobernu bere itxikeriatik ateratzera behartuko omen duena, espetxe-politika guztiz anker eta bidegabeak bere horretan jarraitzen duen bitartean, borroka armatua amaitu eta hainbat urtetara... Ea ez den horrela gertatzen, ea hurrengo megamanifa aspaldi ikusi gabekoak besarkatzeko aitzakia bihurtzen den.

Eredu zahar eta berriak

Atzerago begira jarriko naiz: 30 urte. Ramon Labaien, estreinatu berria zen Jaurlearitzako Kultura sailburu. Maite zuen Labaienek adierazpen biribil eta hanpatuak egitea; ai-

tagandik jasotako teatro-zaletasuna eta espainolak zirikatze umore tolosarra nahastuta egongo dira horretan, baina Garaikoetxearen lehen gobernu hartan batzuek behintzat zituzten ametsak ere adierazten ditu. Adibidez, gogoan dut nola esan zuen behin, gutxi gorabehera, Estatu berri bat eratzen denean, berehala sortu behar dituela bere txanpona, aire-linea eta orkestra sinfonikoa. Lehen biak ez baina hirugarrena sortu zuen behintzat Labaienek (gero Espainiako komunitate autonomo guztiek sortuko zuten zeinek berea, gure berezitasun nahiaren zaputzerako eta Espainiako gastu publikoaren biderketarako).

Labaienen agintaldi hartan jarri ziren martxan, halaber, euskal irrati eta telebista publikoak, eta beste hainbat azpiegitura. Eredu horrek, estatu bat bagina bezala baina izan gabe jokatzear gainera, bazuen beste ezaugarri bat oso markatua: gauzak instituzioetatik egin behar ziren, behar bezala, eta ez herri-nahastailleek nahi luketen moduan. Urte batzuk dituztenek gogoratuko dituzte HABE-AEK eta beste hainbat lehia. Bikoiztasun horretan bi faktore elkartzen ziren, edo gertakariaren bi irakurketa egin litezke: batzuek esan dezakete goitik behera egin nahi zela dena, herri-mugimenduekiko mesfidantzaz eta kontrol nahi harro bezain gaixotiz; bestetzuek arrapostu, herri-mugimendu horiek Nazio Askapenerako Mugimenduaren tresnak zirela, eta haien bitartez Gernikako autonomi estatutuak hiru probintzietan abiarazitako erakundeak eta berauen legitimitatea zalantzan jarri nahi zirela.

Urruntasunetik begiratuta, seguru asko bi ikuspegiak dira egiazkoak; iraganaren kontakizun horrek ez nau gehiegi kezkatzen, baina bai etorkizunak. Orain dela urte gutxi, mamu politiko zahar horiek dagoeneko zentzurik ez zutenean, antzeko bikoiztasun txatxuak ikusi ditugu: Kontseiluak sortutako «Bai Euskarari» ziurtagiriaren aurrez aurre Lakuako administrazioak «Bikain» izenekoa paratzea, esate baterako. Eta hemendik aurrera? Garai politiko berriak (subertsio armatua amaitu izanak eta askatasun nazionalaren bidean

aurrerapausoak emateko aukerak) lankidetzaren beharra azpimarratuko luke; baina garai politiko berri horrek (ezker abertzaleak jeltzaleei hegemonia kentzeko posibilitateak) kontrakoa ere ekar dezake, alegia, proiektu bakoitza bere balioaren arabera neurtu ordez, atzetik egon litekeen kolore politikoaren arabera epaitzea.

Sormena ez dago krisian

Ez dut lantua jotzen ibili nahi. Denok dakizue krisi ekonomikoaren eta haren ondorioen berri. Askok galdetzen didate: «Eta zuenean zer?». Erantzuna ez da erraza: sektore guztietan bezala nabari da beherakada: erosketa gutxiago, aisi ereduaren aldaketa, paperetik pantailara aldatzeak dakartzan gorabeherak, diru-laguntzen gutxitzea... Argitaletxe batzuk besteak baino larriago dabilta, baina guztiok jokatu behar dugu tentuz. Hala ere, bada alderdi bat ia inoiz aipatzen ez dena eta nik azpimarratu nahi nukeena: sormena ez dagoela krisian.

Idazle, musikari, margolari, argazkilari, antzerkilari... nik ezagutzen ditudan guztiak segitzen dute ahaleginean, beren esperientziei, beren irrika, amets, sentimenduei forma bat eman, eta ondoren hori, artelan bihurturik, gizarteari itzultzeko. Lan horrek, ez askotan baina noizean behin, artistari bizibidea ekartzen dio; beste batzuetan, antzeko sentsibilitate, gustu, zaletasunak dituztenekiko komunikazioa lortzen da, eta hori izaten da artistaren aberasbide bakarra.

Hala ere, ez gutxitan, artelan hori gauzatu ahal izateko guztiaren azpiegitura eta finantzazioa behar izaten dira, eta horiek lortu ezean akabo artistaren ametsak. Zinema da adibide garbiena, non ideia bat izatetik hura gauzatzera hainbat urte eta joan-etorri eta burubide pasa behar izaten diren, sarritan alfer-alferrik. Baina ez da zinema bakarrik: musikariek aretoak behar dituzte beren kontzertuetarako (auditorio dotoreetatik taberna-zuloetara), antzerkilariek oholtza bat behar dute emanaldietarako, artista plastikoek erakusketa

gelak... Eta denean ari dira gertatzen murrizketak. (Egunotako adibide bat: Gasteizen orain dela urte gutxi, arte garaikiderako Amarika zentroa, Montehermoso, Krea eta Artium sortu ziren, bata bestearen atzetik, artea modan zegoela-eta, turistak erakarriko zituela-eta, politikariak modernitatearen gurdira igota. Orain, berriz, horietako hiru itxi dituzte denbora gutxian, eta laugarrenean langileak gutxitu.)

Berriro diot, artea sortzeko grina ez dago krisian, eta esango nuke artea entzuteko, irakurtzeko, ikusteko, bizitzeko gogoia ere ezetz. Bitarteko soka hori ez dadila eten behintzat, une honetan estatuak lagundu ordez trabak jartzen baititu, BEZ zerga igoz esaterako, arte-ekintzak gero eta zailago bihurtuz.

Argitaletxe berriak

Sortze-gogo horren froga izaten dira idazle berriak, maiz aipatu izan ditugunak, baina baita azken urtean gertatu den fenomeno berri bat ere: argitaletxe berrien sorrera. Edo da bat, crowdfunding edo kooperatiba eran eratua, hainbat jenderen artean. Pasazaitte beste bat, Xabi Queiruga deritzan literaturazale galiziar euskaltzale batek antolatua.

Argitaletxe bat enpresa bat izan ohi da, egitura juridikoa-ri edo funtzionamenduari begira, eta enpresak sortzea edonon eta edonoiz gerta liteke gizarte kapitalista batean, irabaziak ikusten diren sektoreetan. Euskal liburugintza ez da, ordea, etekinak lortzeko alorra, inondik ere. Hortaz, argitaletxeak sortzea gehiago izaten da kulturaren maitasunezko ekintza, edo hizkuntzarekiko atxikimenduzkoa, edo literatur zaletasunezkoa, edo denak batera, seguru asko.

Horrekin batera, dagoeneko lanean ari diren argitaletxeek betetzen ez duten zulo bat bete nahi izaten du argitaletxe berriak, bere eskaintza aberasgarriagoa izan dadin, eta lanearako esparru garbi bat topatzeko. Azken boladan sortu direnei erreparatuta (esandakoez gain, Denon Artean ere sar genezake taldean), arlo naturala itzulpenetan topatu dutela

ikusten da. Horrek hainbat arrazoi ditu: bata, egungo argitaletxeek zer hobetu handia dugula horretan, azken urteetako eskaintzak gora egin arren; bigarrena, hizkuntzen, generoen, estiloen ugaritasunean, beti egongo dela euskarara zer ekarri eta zer hobetu; eta hirugarrena, harrokeriatxoak barakatzen bazait, bertako autoreen produkzioa seguru asko aski txukun jasotzen dugula, ez dela gelditzen maisulanik bazterrean editoreen itsukeriaz (baina bai, batzuetan, lan interesgarriak merkatutik kanpo, publiko murriztegia aurreikusten zaielako; antzerkiaren bazterketa, esaterako).

Gurea geuk kontatu

Auzolanean eraikitako argitaletxe bat aipatu berri dut; zinema (eta beste arte-mota batzuk) finantzatzeko dauden zailtasunak ere bai, lehentxeago; aldi politiko bat itxi eta beste bat ireki nahia ere bai, hasieran. Ezaugarri horiek guztiak elkartzen dira aurten euskal zinemak eman dituen bi proiektu interesgarrienetan: *Gazta zati bat* Jon Maiarena, eta *Barrura begiratzeko leihoak* Josu Martinezek koordinaturikoa.

Iaz izan genuen dozena erdi pelikularekin konparatuta, aurreikustekoa zen ekoizpenak behera egingo zuela; hau da, badugu urtero martxa horri eusteko adina sortzaile eta talentu, baina ez aski diru, nonbait. Ohartzekoa da, gainera, aipagai ditugun bi filmak ez direla diru-laguntza publikoei esker egin; auzolanari eta herritar askoren ekarpenari esker egin dira, eta kasu batzuetan botere publikoen jazarpen eta mehatxupean.

Zentsura ez da beti horren baldarra eta horren zakarra izaten, baditu bide finago eta sofistikuagoak: promozioak, sariak, antologiak, bidaiak, enkarguak, laguntzak... Gure oraina eta gure iragana nola kontatu lehia politikoaren parte bihurtu den sasoian, nabarmena da literaturak eta zinemak protagonismo berezia izango dutela sail horretan.

Horregatik da inportantea bakoitzak berea kontatu ahal izatea. Zenbat eta kontakizun gehiago egon, horien guztien

mosaikoak antz handiagoa izango duelako Egia deitu daitekeen zer horrekin, inongo erakundek erabakitako bertsioak baino.

Hiru izen, amaitzeko

Amaitu baino lehen, hiru izen, aurten nabarmenak izan direnak, haien eta haiek bezalako beste batzuen lana gabe ez baitzen berdina izango gaurko euskalgintza, kultura eta literatura. Bata Jose Luis Alvarez Enparantza, gure Txillardegi, 2012ko urtarrilean hil zena, harixe zor baitizkiogu ondorengo belaunaldiek normaltzat jo ditugun hainbat baieztapen eta intuizio: euskara batuaren beharra, euskara nazioaren oinarritzat hartzea, eta beste.

Hurrena, Ramon Saizarbitoria, neurri handi batean euskal kultura modernoaren zuzia Txillardegigandik hartu zuena, ideologiaz-eta gero aski urrun ibili arren. Udaberri honetan atera zuen *Martutene* eleberri monumentalak, beharbada galzorian dagoen klase burges baten zisne-kantua, nolana ere gure letren altxorra.

Eta azkenik Joxe Azurmendi, aldizkari honen beste orri batzuetan aski laudatu eta goratua, aspaldi merezi zituen ohoreak orain jasotzen hasi dena, adinagatik batetik, baina baita, beharbada, politikoki lehenago deserosoegia izan zitekeelako. Sariak sari, segi dezala urte askoan bere pentsamendu kritikoa lantzen eta zapalketa mota guztientzat deseroso izaten.¶